

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження **Липканя Андрія Юрійовича** на тему:
«Економічна безпека України в умовах деструктивного впливу воєнного стану», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії (Ph.D.) у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка

Актуальність обраної теми дослідження. Сучасний етап розвитку національної економіки України характеризується суттєвим посиленням внутрішніх та зовнішніх загроз, що формуються під впливом воєнної агресії російської федерації, структурних диспропорцій економічного розвитку, посилення глобальної нестабільності, зростання макрофінансових ризиків та необхідності адаптації державної політики до умов повоєнного відновлення. В таких умовах особливого значення набувають питання забезпечення економічної безпеки держави, формування ефективних механізмів ідентифікації та оцінювання макроекономічних загроз, а також удосконалення системи державного регулювання у сфері фінансової та економічної стабільності.

Економічна безпека держави є складною багаторівневою категорією, яка визначає здатність національної економіки до стабільного функціонування, адаптації до кризових явищ, забезпечення належного рівня добробуту населення, захисту національних інтересів та підтримання фінансової стійкості держави. У сучасних умовах забезпечення економічної безпеки України тісно пов'язане з необхідністю своєчасного виявлення ризиків та загроз, що виникають у бюджетній, фінансовій, інвестиційній, виробничій, енергетичній та зовнішньоекономічній сферах.

Особливої актуальності досліджувана проблематика набуває в умовах воєнного стану, коли економіка України зазнає масштабних втрат виробничого потенціалу, інфраструктурних руйнувань, суттєвого скорочення інвестиційної активності, посилення інфляційних процесів, дефіциту державного бюджету та зростання боргового навантаження. У таких умовах

питання формування ефективної системи моніторингу макроекономічних загроз та оцінювання рівня економічної безпеки держави мають не лише теоретичне, але й важливе прикладне значення.

Актуальність дисертаційного дослідження також обумовлена необхідністю удосконалення методичних підходів до оцінювання стану економічної безпеки держави, розвитку інструментарію економетричного моделювання та застосування сучасних методів статистичного аналізу для прогнозування впливу макроекономічних загроз на функціонування національної економіки.

З огляду на зазначене, дисертаційне дослідження, присвячене проблематиці макроекономічних загроз економічній безпеці держави та формуванню механізмів їх оцінювання в умовах війни та післявоєнного відновлення, є своєчасним, актуальним і має важливе науково-практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано згідно планів науково-дослідних робіт Державного податкового університету. Результати дисертаційного дослідження використані у науково-дослідних темах: «Секторальні імперативи розвитку та стійкості бізнесу під час воєнних дій і післявоєнний період» (державний реєстраційний номер 0124U004757), у межах якої здобувачем проведено статистичну оцінку макроекономічних загроз економічній безпеці України та розроблено мультиваріативний підхід до моделювання їх впливу на стан національної економіки; «Державні запозичення в системі публічних фінансів» (державний реєстраційний номер 01210109588), у рамках якої автором досліджено питання міжнародної фінансової допомоги та її ролі у зміцненні фінансової складової економічної безпеки держави.

Результати дисертаційного дослідження впроваджені у навчальний процес Державного податкового університету під час викладання дисципліни «Національна безпека України», а також враховані Міністерством фінансів

України при удосконаленні підходів до управління фінансовими ризиками в умовах воєнного стану.

Таким чином, дисертаційна робота безпосередньо пов'язана з актуальними науковими напрямами досліджень у сфері економічної безпеки держави та має практичну спрямованість.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у розвитку теоретико-методичних положень та розробці практичних рекомендацій щодо оцінювання макроекономічних загроз економічній безпеці держави в умовах воєнних викликів та післявоєнного відновлення.

У дисертації сформульовано та обґрунтовано низку наукових положень, що характеризуються елементами наукової новизни.

Зокрема, у роботі:

- удосконалено методичний підхід до оцінювання макроекономічних загроз економічній безпеці держави шляхом застосування інтегрального підходу та системи релевантних макроекономічних індикаторів, що дозволяє більш комплексно оцінювати стан національної економіки в умовах війни;

- виявлено та емпірично підтверджено на основі часових рядів України дію ефекту «перевернутої U-подібної кривої» впливу мілітаризації на економіку, довівши, що надмірне зростання військових витрат (гіпермілітаризація) після певної точки біфуркації починає чинити дестимулюючий вплив на економічне зростання через ефект витіснення інвестицій;

- удосконалено економетричну модель впливу макросередовища на економічну безпеку, яка враховує мультиколінеарність факторів та структурний розрив воєнного часу (через Dummy-змінну), що дозволило кількісно оцінити деструктивний вплив бюджетного дефіциту, інфляції та боргового навантаження на обсяги падіння ВВП;

- набули подальшого розвитку теоретичні підходи до тлумачення категорії «економічна безпека держави», яка розглядається не як статичний

стан захищеності, а як динамічна спроможність національної економіки до резистентності, адаптації та збереження інституційної цілісності в умовах війни;

- удосконалено класифікацію загроз економічній безпеці, яку доповнено специфічними чинниками воєнного стану (прямі фізичні руйнування активів, логістична блокада, демографічний відтік, фінансовий розрив);

- дістали подальшого розвитку стратегічні імперативи повоєнного відновлення, які базуються на сценарному підході та передбачають пріоритетність неінфляційного фінансування дефіциту, реструктуризації зовнішнього боргу та стимулювання внутрішніх заощаджень як основи інвестицій.

Позитивною рисою дисертації є поєднання теоретичних положень із практичними рекомендаціями, що суттєво підвищує прикладну цінність отриманих результатів.

Повнота викладу результатів дослідження в наукових публікаціях. Основні положення та результати дисертаційного дослідження належним чином апробовані та висвітлені у наукових публікаціях автора.

За результатами дослідження опубліковано 17 наукових праць загальним обсягом 5,8 друкованих аркушів, з яких: 3 статті у наукових фахових виданнях України категорії «Б», 1 стаття у виданні категорії «А», що індексується у наукометричній базі Scopus, 1 розділ у колективній монографії та 12 тез доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, присвячених проблемам економічної безпеки, фінансової політики, післявоєнного відновлення економіки України.

Опубліковані праці достатньою мірою відображають основні положення дисертаційного дослідження, його наукові результати та практичні рекомендації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Обґрунтованість наукових положень, висновків та

рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується логічною структурою роботи, комплексним підходом до розв'язання поставлених завдань, використанням сучасного методологічного інструментарію та широкої джерельної бази.

У процесі дослідження автором використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, зокрема: методи системного аналізу, порівняння, узагальнення, статистичного аналізу, економіко-математичного моделювання, індексного аналізу, кореляційно-регресійного аналізу, економетричного моделювання та прогнозування.

Дисертаційне дослідження ґрунтується на значній кількості наукових джерел, нормативно-правових актів, статистичних матеріалів Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Національного банку України, міжнародних фінансових організацій та аналітичних матеріалів міжнародних інституцій.

Наукові положення та висновки дисертації характеризуються внутрішньою логічною узгодженістю, послідовністю викладення матеріалу та достатнім рівнем аргументованості. У роботі простежується чіткий взаємозв'язок між поставленою метою, визначеними завданнями, методами дослідження та отриманими результатами.

Практичне значення одержаних результатів підтверджується їх використанням у діяльності Міністерства фінансів України, а також у навчальному процесі Державного податкового університету.

Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність установленим вимогам щодо оформлення. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Повний обсяг дисертації становить 198 сторінок. Робота містить 25 таблиць, 55 рисунків, 3 додатки. Список використаних джерел налічує 227 найменувань.

Структура роботи є логічною та послідовною. Зміст дисертації відповідає поставленій меті та визначеним завданням дослідження.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, сформульовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі дисертації досліджено теоретико-методичні засади економічної безпеки держави, розкрито економічну сутність макроекономічних загроз, проаналізовано наукові підходи до трактування категорії «економічна безпека», систематизовано складові економічної безпеки держави та визначено особливості її забезпечення в умовах воєнних викликів.

Автором проведено ґрунтовний аналіз існуючих наукових підходів до трактування економічної безпеки держави та обґрунтовано необхідність удосконалення методичних підходів до оцінювання макроекономічних ризиків. Важливим аспектом першого розділу є дослідження впливу воєнних дій на функціонування національної економіки та фінансової системи держави.

У другому розділі здійснено комплексну оцінку макроекономічних загроз економічній безпеці України. Автором проаналізовано динаміку основних макроекономічних показників, досліджено вплив інфляційних процесів, бюджетного дефіциту, державного боргу, валютних коливань, безробіття, скорочення виробничого потенціалу та зовнішньоекономічних дисбалансів на стан економічної безпеки держави.

Позитивної оцінки заслуговує використання сучасних методів статистичного та економетричного аналізу для оцінювання рівня макроекономічних загроз. Автором запропоновано систему індикаторів та інтегральний підхід до оцінювання економічної безпеки держави, що дозволяє комплексно аналізувати стан національної економіки.

У третьому розділі розроблено практичні рекомендації щодо удосконалення механізмів забезпечення економічної безпеки держави в умовах війни та післявоєнного відновлення. Особливу увагу надано

питанням державної фінансової політики, міжнародної фінансової допомоги, управління фінансовими ризиками, підвищення ефективності бюджетної політики та формування інструментів стабілізації економіки.

Важливим науково-практичним результатом є розробка мультиваріативного підходу до моделювання впливу макроекономічних загроз на стан економічної безпеки держави. Запропоновані автором рекомендації мають прикладний характер та можуть бути використані у діяльності органів державної влади під час формування економічної та фінансової політики.

Загалом дисертація є завершеним науковим дослідженням, яке характеризується логічністю викладення матеріалу, належним рівнем теоретичного узагальнення та практичною спрямованістю. Оформлення дисертації відповідає чинним нормативним вимогам.

Практичне значення результатів дослідження. Практичне значення дисертаційного дослідження полягає у можливості використання розроблених автором методичних підходів та практичних рекомендацій у діяльності органів державної влади, зокрема Міністерства фінансів України, при формуванні та реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки.

Запропоновані автором підходи до оцінювання макроекономічних загроз можуть бути використані для удосконалення системи моніторингу економічної безпеки держави, оцінювання фінансових ризиків та прогнозування наслідків макроекономічної нестабільності.

Окремі результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі закладів вищої освіти під час викладання дисциплін «Економічна безпека», «Національна безпека», «Макроекономіка», «Державні фінанси» та «Фінансова політика держави».

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Позитивно оцінюючи методичне та практичне значення результатів рецензованого дисертаційного дослідження, вважаю доцільним висловити

ряд міркувань, зауважень та побажань:

1. На рис. 1.11 (С. 55) автор показує декомпозицію складових економічної безпеки України. На мою думку соціальна та демографічна безпеки це складові національної безпеки, а не економічної. Взагалі це питання дискусійне серед науковців. Але якщо автор обґрунтовує свою позицію впливом соціальної сфери на економіку, то за тією ж логікою до економічної безпеки треба включати: екологічну, політичну, інформаційну та деякі інші безпеки, бо всі вони впливають на економіку. Якщо користуватись цим критерієм, то межі економічної безпеки стають майже безмежними. Такий критерій розмиває поняття, економічна безпека починає дублювати національну безпеку.

2. На рис. 1.23 автор визначає 10 основних факторів впливу на економічну безпеку держави. Але раніше на рис. 1.11 він обґрунтував 9 складових економічної безпеки України. Логічною була б ідентичність складових і факторів впливу на економічну безпеку, причому як за кількістю так і за назвами. Наприклад демографічна складова економічної безпеки є, а фактору впливу такого нема, хоча факторів навіть більше ніж складових. До речі можна було б виділити також екологічний фактор впливу на економічну безпеку в умовах війни через забруднення атмосфери вибухами боєприпасів та продуктами горіння нафтобаз та нафтопереробних заводів; виведення із сільськогосподарського обороту тисяч гектарів замінованих земель і звичайно через найбільшу екологічну катастрофу ХХІ століття – знищення росіянами Каховського водосховища.

3. Рис. 2.1 «Ретроспективна динаміка реального ВВП України у 1991–2023 рр.» насправді починається з 1990 базового року, але завершити його бажано 2025 р.

4. Стандартизацію індикаторів стимуляторів та дестимуляторів можна здійснювати за однією формулою: $O = (X_f - X_g) / (X_k - X_g)$, де X_f – фактичне значення показника, а X_g і X_k – відповідно найгірше та найкраще значення показника.

5. Є зауваження до таблиці 3.9 «Результати сценарного прогнозування макроекономічних загроз економічній безпеці – факторів економічного зростання та індексу фізичного обсягу ВВП у 2025–2030 рр.». Прогнозування на 2025 р. некоректне, бо вже є фактичні показники, наприклад, дефіцит державного бюджету у 2025 р. становив 18,3% ВВП, що близький до песимістичного сценарію, а частка зовнішнього боргу оцінювалася приблизно у 75–76% ВВП, що навіть гірше песимістичного сценарію.

Висловлені критичні зауваження і дискусійні положення загалом не впливають на позитивну оцінку дисертаційного дослідження, не знижують її наукової цінності, а є лише спробою рецензента підкреслити новизну та акцентувати увагу здобувача на перевагах роботи, які мають бути належним чином представлені й формалізовані.

Загальний висновок. Дисертаційна робота є самостійним, завершеним науковим дослідженням, у якому вирішено важливе науково-практичне завдання щодо удосконалення теоретично-методичних засад оцінювання макроекономічних загроз економічній безпеці держави та формування практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної стабільності України в умовах війни та післявоєнного відновлення.

Дисертація характеризується актуальністю теми, належним рівнем наукової новизни, обґрунтованістю висновків і рекомендацій, достатнім рівнем апробації результатів дослідження та практичною значущістю отриманих результатів.

За змістом, структурою, рівнем наукової новизни та практичної значущості дисертаційна робота відповідає спеціальності 051 Економіка, вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261, пп. 6, 7, 8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії»,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р № 44 (зі змінами, внесеними з Постановою Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 р. № 341), а її автор – Липкань Андрій Юрійович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 Економіка.

Рецензент

д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку та аудиту
Державного податкового університету

А. В. Лісовий